

PRAŽSKÉ SOCIÁLNĚ VĚDNÍ STUDIE

PRAGUE SOCIAL SCIENCE STUDIES

TEORIE MNOHAČETNÝCH FOREM KAPITÁLŮ

2006

Arnošt Veselý

Veřejná politika a prognostika PPF - 014

ROZVOJ ČESKÉ SPOLEČNOSTI V EU
VÝZVY A RIZIKA

Fakulta sociálních věd UK / Faculty of Social Sciences, Charles University

Filozofická fakulta UK / Faculty of Arts, Charles University

Text prošel recenzním řízením.

Studie vznikla v rámci výzkumného záměru MSM0021620841
Rozvoj české společnosti v EU: výzvy a rizika.

Copyright © Arnošt Veselý 2006

ISSN 1801-5999

Teorie mnohačetných forem kapitálů

ARNOŠT VESELÝ, FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD UNIVERZITY KARLOVY

Abstract

The article critically discusses the concept of capital in a broader sense. First, basic features of capital in economic theory are reviewed and they are compared with newly established forms of capital. Second, two types of “new capitals” – social and human capital – are analyzed in more detail. In the last parts, new typology of capitals is proposed and their convertibility is discussed.

Keywords:

Capital; resources; wealth of nations; human capital; social capital; financial capital; natural capital; physical capital; cultural capital.

PODĚKOVÁNÍ

Autor chce tímto poděkovat za velmi podnětné připomínky recenzentům této stati doc. Ing. Radimu Valenčíkovi, CSc. a PhDr. Jiřímu Šafrovi. Všechny přetrvávající nedostatky padají pochopitelně výhradně na vrub autora.

Kontakt na autora

PhDr. Arnošt Veselý, PhD.

Centrum pro sociální a ekonomické strategie FSV UK

Celetná 20, Praha 1

E-mail: veselya@fsv.cuni.cz

Teorie mnohačetných forem kapitálů

1. ÚVOD

Diskuse o možnostech a bariérách socioekonomického rozvoje je nemožná bez analýzy dostupných zdrojů, které má společnost k dispozici¹. Ekonomie v této souvislosti hovoří o **národním bohatství**, tj. o souhrnu disponibilních ekonomických zdrojů daného státu. Za disponibilní **zdroje** lze přitom považovat cokoli, co lze využít k tvorbě statků a uspokojení potřeb. Většina soudobých učebnic ekonomie považuje za základ ekonomických zdrojů tři **výrobní faktory**: půdu a přírodní zdroje, práci a kapitál. První výrobní faktor zahrnuje vedle půdy využitelné v zemědělství též přírodní zdroje (surovinové bohatství, zemský povrch, vodu, vzduch, lesy, mořské ryby apod.) a přírodní síly (vítr, vodní toky, sluneční záření, klima apod.). Práce zahrnuje všechny druhy fyzické a duševní činnosti jednotlivců nezbytné k produkci statků. Kapitál se vyskytuje ve dvou formách. Fyzický kapitál (též označovaný jako reálně existující kapitál) zahrnuje kapitálové statky (jako například strojní vybavení a provozy instalované ve zpracovatelských firmách, pozemky a kanceláře, přístroje, zařízení, ale také sociální infrastruktura silnic, železnic a kanalizací a dopravní prostředky) a část oběžného kapitálu, který se spotřebovává jednorázově (zásoby materiálu, náhradní díly a nedokončená výroba). Finanční kapitál sestává z finančních aktiv (jako jsou obligace, bankovní depozita či akcie), která přinášejí peněžní výnos v podobě dividendy či úroku (Vlček et al. 2005, Kolář a Veselá /v tisku/).

Soudobé koncepty národního bohatství jdou ovšem dále a pod pojmem „zdroje“ zahrnují také například znalosti a dovednosti lidí, sociální vztahy mezi lidmi nebo kvalitu institucí (World Bank 2006). Soudobé koncepce zároveň analyzují, do jaké míry jsou tyto zdroje obnovitelné a vzájemně nahraditelné, a tak propojují koncept národního bohatství s konceptem trvale udržitelného rozvoje. Ačkoli vybavenost přírodními zdroji zůstává i dnes jedním z hlavních faktorů rozvoje, je zřejmé, že jejich efektivní využití záleží na mnoha jiných klíčových faktorech, například na znalostech a schopnostech lidí. Vždyť ačkoli po stránce přírodních zdrojů patří Rusko k nejlépe vybaveným na světě, životní úroveň i kvalita života v Rusku je relativně nízká. Opačným příkladem pak je například na suroviny relativně chudé, ale jinak velmi bohaté, Japonsko či Finsko. V souvislosti se vznikající tzv. znalostní ekonomikou (*knowledge economy*) a společností vědění (*knowledge society*) se za klíčový zdroj začíná považovat lidský a sociální kapitál a

¹ Tato práce vznikla jako podkladová studie pro společnou publikaci CESES s pracovním názvem „Česká republika v Evropské unii a ve světě: teoretická východiska“.

vědění, a nikoli suroviny, nebo fyzický kapitál. Podle mnohých analýz je to právě vědění v různých formách, které se stává klíčovým produktivním faktorem (Stehr 2002).

I když současné koncepty národního bohatství jsou oproti minulosti velmi komplexní, v jejich jádru stále zůstává ekonomické hodnocení užitku. Jednotlivé typy zdrojů jsou převedeny na jediného společného jmenovatele – peníze. Přestože takový přístup je bezpochyby užitečný, lze přesvědčivě argumentovat, že ne všechny „zdroje“, které má společnost k dispozici a které vytvářejí užitek občanům dané země, lze uspokojivě ekonomicky ocenit. Například kulturní či přírodní památky mají nejenom ekonomickou hodnotu, ale slouží k uspokojení mnoha lidí, které nelze ekonomicky vyjádřit. Z tohoto důvodu se hovoří o **sociálním a ekonomickém blahobytu** (*well-being*) či **kvalitě života**.

Tato studie je členěna následovně. Nejdříve vymezujeme pojem „kapitál“, který je základem většiny konceptů národního bohatství i kvality života. Následuje pokus o funkční typologii a vymezení jednotlivých typů kapitálů. V další části shrneme současné teorie dvou forem kapitálů, které jsou v současnosti považovány za klíčové – lidského a sociálního. Práci ukončujeme úvahou o vzájemné komplementaritě a možnosti substituce jednotlivých typů kapitálů.

2. VYMEZENÍ A TEORIE ZDROJŮ A KAPITÁLŮ

2.1. Pojem kapitál v ekonomické teorii

Současné diskuse ohledně národního bohatství velmi často staví na pojmu **kapitál**. V obecné ekonomii je kapitál definován jako hodnota, která je schopna zhodnocení, tj. přináší svému vlastníkovvi výnos v podobě zisku nebo úroku. Jak jsme již naznačili, kapitál může existovat v různých formách: v podobě fyzického kapitálu (jako jsou stroje a zařízení) a v podobě finančního kapitálu (volné peněžní prostředky a další finanční aktiva, které má určitý subjekt k dispozici). Kapitál se vyznačuje několika důležitými znaky, které jsou základem pro jeho pojetí v ekonomii.

Kapitál je v první řadě jistou formou investice. Pojetí kapitálu tady navazuje na tradičního odlišení dvou typů ekonomických aktivit: investic versus spotřeby. Investice představuje takové užití zdrojů, které umožňuje zvýšení či udržení zisků v budoucnosti. Oproti tomu spotřeba znamená bezprostřední uspokojení potřeb a požadavků v přítomnosti, ovšem bez možnosti finančních zisků v budoucnosti. V určitých situacích je racionálnější odložit okamžitou spotřebu a investovat peníze, čas a energii do něčeho, co sice samo o sobě nepřináší bezprostřední prospěch, ale co může výrazně zvýšit uspokojení našich potřeb v budoucnosti. Pro ilustraci lze uvést jeden velmi jednoduchý příklad: pro rybaření je mnohem efektivnější vytvořit si rybářský prut a člun, než rybařit pouze rukama (Samuelson 1991:721). Kapitál je úzce spjat právě s investicemi a s odložením spotřeby do budoucnosti s cílem přinést v budoucnosti větší hodnotu, než je ta současná.

Kapitál má dlouhodobý charakter, je používán po delší časové období a z tohoto důvodu pramenů i obvykle vysoké náklady na jeho pořízení. Fyzický kapitál se během svého fungování postupně opotřebovává a po určité době, při dosažení dané míry opotřebení, je vyřazen z provozu. Toto opotřebení má přitom dvě formy (Vlček et al. 2005: 267): fyzické opotřebení (kapitálový statek, např. přístroj, ztrácí časem svou funkčnost či výkonnost) a morální opotřebení (během provozu kapitálového statku byly vyvinuty nové dokonalejší typy kapitálu, které jsou výkonnější a produktivnější).

Obecné znaky kapitálu v ekonomickém pojetí lze tedy shrnout takto²:

- **Orientace na budoucnost.** Kapitál představuje investici do budoucna a slouží k uspokojení budoucích potřeb.
- **Produktivnost.** Kapitál, respektive investice do něj, umožňují efektivnější dosahování cílů a uspokojování budoucích potřeb.
- **Element času.** Akumulace kapitálu je dlouhodobou záležitostí.
- **Nutnost údržby.** Kapitál se v průběhu času znehodnocuje a vyžaduje neustálé udržování nebo náhradu.
- **Vzácnost.** Kapitál je vzácným zdrojem, o který se vede soutěž a konkurenční boj.

2.2. Rozšíření pojmu kapitál

Termín kapitál se dnes nepoužívá pouze v sociologii, ale i v dalších sociálních vědách. Kromě fyzického, finančního a lidského kapitálu, tedy termínů ekonomických, se dnes hojně užívá i termínů „sociální kapitál“ a „kulturní kapitál“. Lze se ale setkat i s „intelektuálním kapitálem“, „symbolickým kapitálem“, „přírodním kapitálem“, „politickým kapitálem“ a mnoha dalšími typy kapitálů. Termín kapitál se tak používá ve značně odlišných významech a kontextech. Na jedné straně kontinua jde o striktně ekonomický pojem, na druhé straně kontinua o pojem značně vágní, který může označovat cokoli, co lze chápat jako aktivum jakéhokoli druhu, které přináší jisté výnosy či zvyšuje určitou hodnotu (Schuller, Bynner a Feinstein 2004: 4)³. Termín kapitál zde pak již nemá příliš společného s původní ekonomickou teorií a jde spíše o jistou metaforu.

Mnoho prací se přidržuje jakési střední cesty. Na jedné straně vymezuje kapitál značně široce a poměrně obecně, na straně druhé trvá na tom, že za kapitál lze považovat jen to, co má dlouhodobý charakter a do čeho je potřeba investovat. Publikace OECD *The Well-Being of Nations* vymezuje kapitál jako „zdroj, který může časem vytvářet možnost užitku“ (OECD 2001:39). Woodhall (1987:21) pak chápe jakýkoli kapitál jako „hmotná i nehmotná aktiva (*assets*), která přináší zisk v budoucnu“. Uphoff (2000:1) tvrdí, že: „Všechny formy kapitálu můžeme chápat jako aktiva různého druhu, bez ohledu na způsob jejich vytvoření. Aktivem je vše,

² Pro diskusi viz například stati Valenčíka (2005, 2006).

³ Nejkonkrétněji je kapitál vymezen v účetnictví, v nichž je kapitál pojat jako souhrn všech finančních zdrojů vložených do celkového majetku podniku jeho vlastníky a věřiteli.

co přináší možnost užitku, co činí budoucí proces produkce účinnější, efektivnější, inovativnější nebo prostě větší.“ Flora (nedat.) vymezuje kapitál jednoduše jako „zdroje, investované za účelem vytvoření nových zdrojů v dlouhém časovém horizontu“. Z těchto definic je patrný rozdíl mezi čistě ekonomickým přístupem (kapitál přináší ekonomický zisk v budoucnosti) a širším přístupem zohledňujícím také kvalitu života (kapitál je vše, co v budoucnosti přinese lidem užitek).

Rozšíření pojmu kapitál i mimo oblast ekonomie má svá pozitiva i negativa. Na jedné straně vedlo k velmi žádoucímu dialogu mezi vědci z různých vědních disciplín – zejména pak mezi ekonomy a sociology⁴. Na straně se původní poměrně srozumitelná idea kapitálu značně zamlžila a vedla k pojmovému zmatku, který trvá dodnes. Rozšíření pojmu kapitál má mnoho problémů, které se nyní pokusíme stručně shrnout.

Za první, „nové“ typy kapitálů, jako je sociální a lidský kapitál, nejsou vůbec, anebo jen částečně, směnitelné – tj. nejde je jednoduše prodat, či vyměnit. Za druhé, některé typy kapitálů znamenají v mnoha ohledech nejen investici do budoucna, ale i spotřebu (tj. například lidský kapitál uspokojuje touhu po vzdělání a sociální kapitál potřebu sdružovat se s dalšími lidmi). V ekonomické teorii zahrnuje investování také náklady příležitosti, které odpovídají hodnotě nejhodnotnější činnosti (statku), které se musí ekonomický subjekt vzdát z důvodu této investice. Lze argumentovat, že při tvorbě důvěry či vzájemných přátelských vztahů se není třeba ničeho vzdávat. Za třetí, ze vzdělání a sociálních sítí nemusí mít prospěch jen jednotlivec, který toto vzdělání vlastní, anebo který je součástí této sítě. Vzniká tedy problém vlastnictví. V klasické teorii měl kapitál konkrétního vlastníka – jednotlivce (kapitalistu) či firmu. V dnešním významu může být „vlastníkem“ kapitálu i region, národní stát či dokonce nadnárodní uskupení, jako je EU. V této souvislosti lze třeba hovořit o vysoké míře kulturního a sociálního kapitálu v Evropské unii⁵. Za čtvrté, do sociálního kapitálu se obtížně přímo investuje. Vláda například těžko může zvyšovat důvěru nějakými přímými „investicemi do důvěry“. Bezpochyby může činit kroky, které k důvěře přispívají, anebo naopak, jde ale jen o nepřímé nástroje a míra investic je zde prakticky nezměřitelná. Za páté, lidský, sociální a kulturní kapitál se s užíváním neopotřebovává, ale naopak spíše posiluje. Za šesté, kapitály nemusí nutně produkovat pouze na peníze bezprostředně převoditelné zisky. Investice do lidského kapitálu nemusí vést například pouze k vyšším příjmům či ekonomickému růstu, ale může také snižovat kriminalitu či nezaměstnanost. Za sedmé, investice do kapitálu byla v klasické teorii způsobem strategického rozhodnutí, jak obstát v konkurenčním prostředí. Mnohé soudobé teorie už ovšem neobsahují fakt

⁴ Mnohé klasické sociologické myšlenky například pronikly do ekonomie až s tím, že začaly být pojednávány pod termínem „sociální kapitál“, který je ekonomům zjevně mnohem bližší než například pojem „sociální vztahy“.

⁵ Jak ale správně upozornil recenzent této stati doc. Radim Valenčík nelze tvrdit, že lidský kapitál je *veřejným statkem*, jak se někdy tvrdí. Lidský kapitál nemůže být ani zčásti veřejným statkem (statkem, jehož spotřeba je nedělitelná (nelze ho rozdělit mezi spotřebiteli) a nevylučitelná (nelze účinně zamezit jeho spotřebě)). Lidský kapitál nemůže být (v normální společnosti) ani znárodněn (na rozdíl od fyzického kapitálu, který může být ve veřejném vlastnictví i znárodněn). Platí jen to, že zpravidla je i pozitivní externalitou, tj. má přesahy přinášející širší prospěch. (Valenčík 2006).

soutěživosti. Investice do kapitálu neslouží jako zvýšení konkurenceschopnosti, ale jako vyšší uspokojení potřeb. Úroveň sociálního kapitálu se může zvyšovat v různých regionech najednou, a přitom z toho budou mít prospěch oba tyto regiony. Za osmé, jestliže fyzický kapitál je plně materiální a hmatatelný (*tangible*), lidský kapitál je hmatatelný méně a sociální kapitál ještě méně, protože existuje pouze ve *vztazích* mezi lidmi (Coleman 1988: S101).

Někteří autoři se domnívají, že by se termíny jako sociální kapitál či kulturní kapitál neměly užívat vůbec, protože jsou z hlediska ekonomické teorie zavádějící. Příliš široké vymezení kapitálu vskutku může debatu spíše zatemňovat než vyjasňovat. Výše formulované námitky je potřeba brát vážně a k užití pojmu kapitál přistupovat kriticky, tedy tak, aby nemohl zahrnovat „všechno a nic“. Faktem ovšem je, že „kapitálová“ literatura stále roste a je základem většiny úvah o rozvoji dané země či regionu, a je tedy důležité se s ní nějakým způsobem vyrovnat.

3. TYPOLOGIE KAPITÁLŮ

Ekonomie se tradičně zaměřovala na fyzický kapitál (budovy, stroje, nářadí atd.) a na to, jak investice do něj zvyšují budoucí příjem. V šedesátých letech 20. století se postupně začalo analogicky uvažovat také o investicích do vzdělávání a byla formulována teorie lidského kapitálu. V sedmdesátých a zejména osmdesátých letech minulého století začali termín kapitál používat i sociologové a formulovali teorie kulturního, sociálního a dalších kapitálů.

V mnoha pracích začalo být téma zdrojů pojednáno na základě různých typů kapitálů a zdroje dané společnosti tak začaly být považovány de facto za sumu všech kapitálů. Přitom vymezení a typologie kapitálů se stále zpřesňovala. Tak například Světová banka nejprve rozlišovala mezi lidským, přírodním a fyzickým kapitálem jako základními typy produktivních faktorů (World Bank 2000). V současných jejích konceptech ovšem vždy kromě těchto forem figuruje také sociální a finanční kapitál. Některé jiné práce jdou do ještě mnohem větších podrobností. Flora (nedat.) například rozlišuje sedm typů kapitálů: přírodní, kulturní, lidský, sociální, politický, finanční a vytvořený (*built*).

Koncept mnoha typů kapitálů se užíval a užívá především v oblasti rozvojových studií, trvale udržitelného rozvoje a nejrůznějších strategických a koncepčních dokumentech. Jeho síla tkví v intuitivní srozumitelnosti, kdy se jakási obecná představa bohatství „rozparceluje“ na jednotlivé součásti. Problém ovšem je, že tyto typologie nejsou opřeny o žádný sjednocující teoretický rámec, který by zaručoval, aby jednotlivé typy kapitálů skutečně ve svém úhrnu zahrnovaly všechny dostupné zdroje a aby se tyto typy vzájemně nepřekrývaly. Mnohé kapitály (zejména pak kapitály sociální a kulturní) jsou velmi nejasně definovány. Velký problém mají tato vymezení s *věděním*, které jde jaksi napříč různými kapitály. Ještě závažnějším problémem je ovšem nedostatečná (či lépe řečeno zcela chybějící) teoretická hloubka. Není jasné do jaké míry jsou jednotlivé typy kapitálů

vzájemně kompatibilní, do jaké míry se navzájem podmiňují, či vylučují a do jaké míry je lze směřovat.

Dle našeho názoru je možné a účelné rozlišovat následující typy kapitálů:

- Přírodní kapitál
- Fyzický kapitál
- Finanční kapitál
- Sociální kapitál
- Lidský kapitál
- Kulturní kapitál

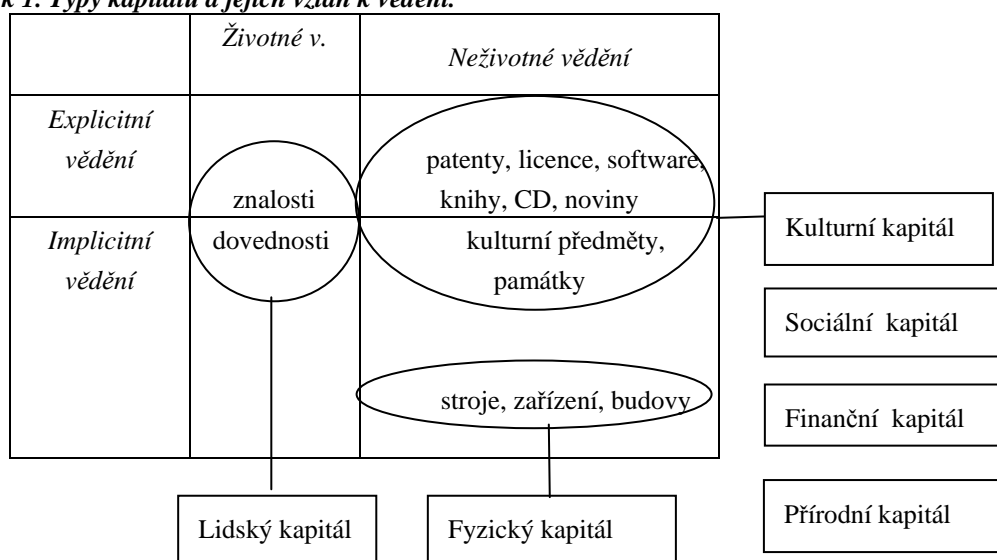
Vztah jednotlivých forem ke vědění jsme zachytili do grafu 1, z kterého je také patrné další vnitřní členění výše uvedených kapitálů. **Přírodním kapitálem** rozumíme přírodní zdroje jako je půda, lesy, minerály, ovzduší atd⁶. **Fyzický kapitál** jsou materiální výrobní prostředky vytvořené lidmi (stroje a zařízení atd.), určené pro výrobu statků a služeb. **Finančním** kapitálem se rozumí dostupné finanční prostředky jako jsou úspory, akcie a dluhopisy. **Sociální kapitál** chápe jako společenské sítě mezi lidmi a vzájemnou důvěru a porozumění mezi nimi.

Lidský kapitál je vědění vtělené v lidech. Lze jej rozdělit na znalosti (tj. poznatky a informace, které jedinec má a které je schopen nějakým způsobem vyjádřit a komunikovat) a poznávací i výkonové dovednosti, které jsou aktuálními schopnostmi konkrétního člověka, a jako takové bezprostředně nepřenositelné. **Kulturní kapitál** jsou materiální produkty, které nelze bezprostředně využít pro výrobu komodit a služeb⁷. Kulturní kapitál nabývá dvou forem. Explicitní kulturní kapitál (EKK) zahrnuje materiální objekty, jejichž primárním účelem je uchovávat, předávat či zpracovávat vědění (knihy, noviny, CD, počítačový software, databáze atd.). Protože hodnota EKK se odvozuje primárně od vloženého vědění, je materiální hodnota EKK většinou minimální a lze je většinou poměrně jednoduše kopírovat – tj. za nízké náklady a s minimální nebo žádnou ztrátou vědomostního obsahu. Oproti tomu implicitním kulturním kapitálem (IKK) jsou v podstatě všechny člověkem vytvořené produkty (kulturní, ale také spotřební předměty), kde vědění je vtěleno přímo do výrobku, a nelze ho jednoduše kopírovat a komunikovat dále (bez toho, že by byl okopírován celý materiální objekt).

⁶ Jak správně podotýká R. Valenčík v recenzi k této práci, termín přírodní kapitál je svým způsobem zavádějící. To, co je přírodou dané, není tím, co vzniká investováním a přináší zvýšení hodnoty původně investovaného. Kapitálem (v pravém smyslu slova) může být obnovené přírodní prostředí, příp. uchované ve smyslu nákladů obětované příležitosti. Jinak se jedná nikoli o kapitál, ale jen o zdroj (Valenčík 2006).

⁷ V návaznosti na práci Bourdieho (1977, 2004) je kulturní kapitál často spojován s kulturními kompetencemi jednotlivců, jejich obeznameností s kulturou, ve které žijí, a schopností se v ní účelně pohybovat. Takové vymezení se ovšem úzce překrývá s pojmem lidský kapitál. Proto navrhuje pro naše účely považovat za kulturní kapitál *pouze* neživotné objekty, tedy přibližně to, co Bourdieu označil za „objektivizovaný kulturní kapitál“ (*objectified*). Nezahrnujeme zde naopak tzv. individuální (*embodied*) a institucionalizovaný (*institutionalized*) kulturní kapitál.

Obrázek 1. Typy kapitálů a jejich vztah k vědění.

Je potřeba říci, že by bezpochyby bylo možné hovořit o dalších typech kapitálu, například vydělit tzv. intelektuální kapitál (patenty, licence) či tzv. symbolický kapitál (známost dané značky či symbolu) z kapitálu kulturního. Zrovna tak se může diskutovat, zda určité institucionální uspořádání by nešlo také považovat za jistý druh kapitálu. Ačkoli takové diskuse jsou bezesporu užitečné, považujeme za prospěšnější věnovat se podrobněji procesům spojeným s investicemi a transformací jednotlivých typů, a to zejména těch, které jsou dnes považovány za klíčové.

4. TEORIE „NOVÝCH“ FOREM KAPITÁLŮ

4.1. Lidský kapitál

Teorie lidského kapitálu je založena na analogii mezi investicemi do fyzického a lidského kapitálu a na myšlence, že produktivitu a budoucí příjmy lze zvyšovat nejen investicemi do strojů, budov, dopravních prostředků atd., ale také investicemi do vzdělávání lidí. Už Adam Smith ve své práci *The Wealth of Nations* (1776) na tuto analogii poukázal, když tvrdil, že na vzdělání může být pohlíženo jako na investici, která zvyšuje produktivní schopnost člověka a následně také jeho celoživotní příjem. Plně byla však tato analogie rozvinuta až v pracích amerických ekonomů T. Schultze (1961) a G. Beckera (1964), kteří začali razit termín lidský kapitál a kteří se také jako první pokusili změřit míru návratnosti investic do vzdělání.

Podle teorie lidského kapitálu investují lidé do vzdělání, odborné přípravy a dalších aktivit s cílem zvýšit svoji produktivitu a následně svůj celoživotní příjem. Klíčovou otázkou je pak otázka zhodnocení těchto investic. Optimální investici lze zjišťovat stejným způsobem jako investici do fyzického kapitálu, tedy

prostřednictvím *cost-benefit analýzy*. Náklady zahrnují utracené peníze za investice do vzdělávání a ušlý zisk (náklady příležitosti). Přínosy zahrnují zejména růst očekávaného celoživotního výdělku, ale také nepeněžní výnosy, jako jsou zlepšené pracovní podmínky, jistota práce a spotřební užitek ze vzdělání v očekávaných budoucích aktivitách volného času. Tento způsob uvažování vedl ke srovnání návratnosti investic do různých typů vzdělání, v různém čase, v různých zemích a také k pokusům o srovnání návratnosti investic do lidského versus fyzického kapitálu. Protože již od počátku bylo zřejmé, že náklady a přínosy investic do vzdělání lze analyzovat jak na úrovni jednotlivce, tak na úrovni společnosti, vznikaly také práce srovnávající individuální a společenskou návratnosti investic do vzdělávání.

Mezinárodní srovnání pak vedlo k některým obecnějším závěrům (Psacharopoulos a Woodhall 1985, Psacharopoulos 1994, Woodhall 2001):

- Individuální míra návratnosti investic do vzdělání je vyšší než společenská míra návratnosti, a to zejména u terciárního vzdělávání.
- Ze všech vzdělávacích stupňů je nejvyšší míra návratnosti do základního školství.
- Míra návratnosti do vzdělání je vyšší v rozvojových zemích ve srovnání se zeměmi rozvinutými.
- Míra návratnosti do lidského kapitálu je v rozvojových zemích, nikoli však nutně v zemích rozvinutých, vyšší než průměrná míra návratnosti do fyzického kapitálu.

Byly-li vysledovány společné rysy mezi lidským a fyzickým kapitálem (investování na základě očekávaných budoucích výnosů, opotřebenosti kapitálu apod.), teorie lidského kapitálu poukázala také na některé rysy rozdílné (Schultz 1987: 12):

- Lidský kapitál je nepřenositelný, zaniká se smrtí jednotlivce a k jeho využití je třeba jeho nositel osobně.
- Lidský kapitál nemůže sloužit jako předmět zástavy, nelze jej prodat, ani jej nikomu věnovat.
- Jednotlivec nemůže rozprostřít své riziko jako vlastníci fyzického kapitálu.
- Je efektivní investovat do zisku lidského kapitálu v mládí, protože zde je třeba nejméně času na jeho získání.

Původní teorie lidského kapitálu byly založené na myšlence, že výška příjmů jednotlivce se odvíjí výhradně od jeho schopností a dovedností, a ty zase od výše dosaženého vzdělání. Schematicky lze tuto myšlenku zachytit takto: vzdělání → lepší schopnosti a dovednosti → vyšší příjmy. Tento jednoduchý model byl záhy kritizován jako příliš jednostranný a zjednodušující. Kritici poukázali na to, že lepší schopnosti a dovednosti určitých jednotlivců jsou do jisté míry dány geneticky a především kulturně a sociálně. Vysoce vzdělaní lidé pocházejí většinou také z vyšších sociálních vrstev, jsou většinou z města a jsou nějakým způsobem zvýhodněni. Jinými slovy řečeno, rozdíly v příjmech jednotlivců lze jen částečně připisovat vzdělání: vzdělání + další faktory → lepší schopnosti a dovednosti → vyšší příjmy.

Tato kritika vedla k tomu, že odhady míry návratnosti investic do vzdělání začaly zohledňovat další faktory, které mohou mít vliv na výši příjmů, jako jsou schopnosti či sociálně ekonomický status rodiny. Zastánci teorie lidského kapitálu vyvinuli tzv. alfa koeficient, který ukazuje proporci v rozdílech výdělku, které jsou připisovány vzdělání samotnému. Tak např. je-li alfa koeficient 0.5, resp. 50 procent, znamená to, že polovina pozorovaných rozdílů v příjmech, vypočítaných z jedné věkové kohorty a jejího příjmového profilu pracovníků s různými stupni vzdělání, je připsána vzdělání. Polovina příjmových rozdílů je naopak připsána dalším faktorům, jako jsou individuální schopnosti nebo sociální zázemí. Protože často nejsou údaje o schopnostech a sociálním zázemí k dispozici, v mnoha empirických studiích se užívá alfa koeficientu dosažených ve studiích jiných. Nejčastěji se přitom užívá alfa koeficientu v rozmezí 0,6–0,8⁸.

Mnozí kritici teorie lidského kapitálu šli ještě dále a přišli s tvrzením, že vzdělání nezvyšuje produktivitu jednotlivců, ale jen formálně označuje již dané rozdíly mezi lidmi (jejich jiné schopnosti a osobní vlastnosti). Vzdělání podle těchto kritiků funguje jako prostředek k třídění a filtrování lidí a k jejich označování (*labeling*) různými vzdělávacími diplomy a certifikáty, které umožňují zaměstnavatelům vybrat si zaměstnance s určitými vrozenými schopnostmi, motivací a dalšími vlastnostmi, které potřebuje. Tato kritika se často označuje jako třídící hypotéza (*screening hypothesis*, např. Riley 1976) a schematicky ji lze zachytit takto: lepší schopnosti a dovednosti + specifické osobní vlastnosti → vzdělání → vyšší příjmy.

Obecně se dnes přijímá „měkčí“ verze třídící hypotézy, tedy fakt, že zaměstnavatelé užívají dosažené vzdělání a kvalifikaci jako jeden z nepřímých indikátorů (*proxy*) schopností a vlastností uchazeče o zaměstnání, a že tedy vzdělání slouží i jako symbolické označení jednotlivců. Silnější verze třídící hypotézy, tedy myšlenka, že vzdělání nemá žádný vliv na produktivitu jednotlivce, se však dnes již zpravidla odmítá. Místo k popření teorie lidského kapitálu tak tato hypotéza přispěla spíše k jejímu rozšíření.

Ještě v polovině 80. let 20. století byl lidský kapitál vymezován jako „množství získaných dovedností a znalostí, které mohou zvyšovat produktivitu jednotlivců na trhu práce“ (Kuper a Kuper 1985). V následujících dvaceti letech byl však koncept lidského kapitálu zásadním způsobem rozšířen, což je dobře patrné z měnících se definic lidského kapitálu v publikacích OECD, které pro přesnost uvádíme v poznámce pod čarou v anglickém originále:

- „Znalosti, které jednotlivec získává v průběhu života, užívá k produkci statků, služeb či myšlenek v tržním, či netržním prostředí“ (OECD 1996: 22)⁹.
- „Znalosti, dovednosti, kompetence a další vlastnosti, vtělené v jednotlivcích, jsou relevantní pro ekonomické aktivity“ (OECD 1998: 9)¹⁰.

⁸ E. Denison již v roce 1962 dospěl k názoru, že 60 % pozorovaných rozdílů v příjmech je nutno přičíst úrovni vzdělání a 40 % dalším faktorům.

⁹ “The knowledge that individuals acquire during their life and use to produce goods, services or ideas in market or non-market circumstances”.

¹⁰ “The knowledge, skills, competences and other attributes embodied in individuals that are relevant to economic activity”

- „Znalosti, dovednosti, kompetence a další vlastnosti, vtělené v jednotlivcích, usnadňují vytváření osobního pocitu pohody a zdraví, sociálního blaha a ekonomické prosperity“ (OECD 2001:18)¹¹.

Jak je patrné i z těchto definic, vymezení lidského kapitálu bylo postupně rozšířeno ve třech směrech. Za prvé bylo postřehnuto, že lidský kapitál nemusí mít produktivní funkci jen bezprostředně na trhu práce, ale že se investice do něj mohou projevit i v dalších oblastech, jako je rodinný či občanský život. Za druhé si ekonomové i další sociální vědci začali uvědomovat, že koncept lidského kapitálu je potřeba rozšířit tak, aby bral v úvahu nejen schopnosti a dovednosti, ale také osobní vlastnosti a motivaci. Konečně v poslední publikaci OECD se již lidským kapitálem rozumí znalosti, dovednosti a vlastnosti jednotlivců, které přispívají k vytváření osobní spokojenosti, společenského blaha a ekonomické prosperity (*personal, social and economic well-being*). V tomto pojetí se termín lidského kapitálu již zřetelně překrývá s pojetím lidského potenciálu (Potůček et al. 1998) a přestává být výhradně ekonomickým pojmem. Vzdělávání již není chápáno čistě instrumentálně jako prostředek k dosažení vyšších příjmů, ale má rozvíjet „celého“ jednotlivce – připravovat člověka jak pro práci, tak pro život. Podle již výše zmíněné studie OECD (2001: 123–124) by měl koncept lidského kapitálu zahrnovat:

- **Základní lidský kapitál** – produktivní schopnosti a dovednosti v širokém slova smyslu (například truhlářské dovednosti, kreativita, komunikační schopnosti).
- **Širší lidský kapitál** – charakteristiky, které umožňují jednotlivcům vytvořit, spravovat a dále rozvíjet základní lidský kapitál. To zahrnuje:
 - Schopnost dosáhnout a rozvinout určité dovednosti: schopnost učit se, schopnost rozpoznat své vzdělávací potřeby, řízení svých vzdělávacích aktivit.
 - Schopnost nalézt nejlepší místo k využití svých dovedností: schopnost naplánovat si kariéru, hledat si práci a prezentovat sebe sama zaměstnavateli.
 - Osobní charakteristiky (jako důvěryhodnost), které dělají osobu atraktivnější jako zaměstnance, protože je u nich pravděpodobnější, že rozvinou své dovednosti účelně.

Jestliže si zkušenost z praxe vynutila rozšiřování lidského kapitálu i o bezprostředně ekonomicky neproduktivní schopnosti a dovednosti člověka (jako je jeho schopnost učit se, schopnost spolupracovat s druhými atd.), pedagogické teorie se začaly ubírat směrem k praktičtějšímu a pro život a zaměstnání uplatnitelnějšímu vzdělávání. Průnikem těchto dvou postupů byl koncept tzv. **klíčových kompetencí**, které by měla škola rozvíjet (Rychen a Salganik 2003). Termín kompetence se snaží postihnout, že cílem školního vzdělávání není jen osvojení poznatků a dovedností, ale i vytváření způsobilostí přesahujících do

¹¹ “The knowledge, skills, competencies and attributes embodied in individuals that facilitate the creation of personal, social and economic well-being”

mimoškolního prostředí. Nemůžeme sice zdaleka říci, že propast mezi tradičním ekonomickým a tradičním pedagogickým pohledem na roli vzdělávání byla zcela překlenuta, jisté však je, že praxe ukázala, že „kompetence pro život“ a „kompetence pro uplatnění na trhu práce“ mají množství průníků. Současné široké pojetí lidského kapitálu sice značně komplikuje a znejasňuje původní teorie formulované Beckerem, Schulzem a dalšími, na straně druhé však činí koncept lidského kapitálu užitečným i mimo kontext ekonomie.

4.2. Sociální kapitál

V současném uvažování o sociálním kapitálu lze rozlišit dva proudy. Jeden proud navazuje na práci P. Bourdieua, který chápal sociální kapitál jako soukromý statek, tedy jako soubor známostí a konexí, které může jednotlivec v případě potřeby využít¹². Druhý proud vychází z práce J. S. Coleman a především pak amerického politologa R. Putnama, kteří zdůrazňují důležitost fungujících sociálních vazeb nejen pro jednotlivce, ale také pro společnost, a chápou tedy sociální kapitál jako veřejný (případně smíšený) statek.

Podle Putnama „sociální kapitál odkazuje k vlastnostem sociální organizace, jako je důvěra, normy a sítě, které usnadňují koordinované jednání, a tak přispívají k výkonnosti společnosti“ (Putnam 1993: 167). Právě toto užívání pojmu sociální kapitál se stalo v posledních deseti letech opravdovým „hitem“. Dříve nepoužívaný či jen úzce vymezený pojem se začal používat k vysvětlení a řešení mnoha problémů na místní i národní úrovni a počet publikací na téma sociální kapitál vzrostl exponenciálně. Většinou přitom bývá tento pojem vymezen právě jako *veřejný statek*. Sociální kapitál podle definice v hojně citované publikaci OECD (2001: 41) označuje „sítě, sdílené normy, hodnoty a způsoby chápání, jež usnadňují spolupráci uvnitř skupin a mezi skupinami“. Společenství a společnosti s vysokým sociálním kapitálem se pak vyznačují vyšší úrovní vzájemné důvěry, reciprocitou, nepsanými a nevyslovenými dohodami o společenských pravidlech a sociální soudržností. Takové společnosti tedy mohou být efektivnější v dosahování kolektivních cílů.

Podobně jako u rozšíření teorie lidského kapitálu i rozšíření konceptu sociální kapitál vede k mnoha nejasnostem a jisté vágnosti v používání. Bylo proto již publikováno hned několik více či méně zdařilých pokusů o komplexní, ale zároveň analytický přístup k sociálnímu kapitálu. Sociální kapitál byl například rozčleněn na strukturální a kognitivní (Uphoff 2000) či horizontální a vertikální (Cullen a Whiteford 2001: 9–10). V návaznosti na Putnama se také začalo rozlišovat mezi

¹² Jak správně upozorňuje J. Šafr (2006) poměrně rozšířený výklad pojetí Bourdieho SK jako individuálního statku je do jisté míry nepřesný. Vede to k představě, že „jakýkoliv“ jedinec investuje do sítě známostí a ty kapitalizuje ve svůj prospěch. To sice platí, nicméně Bourdieu používá sociální kapitál k vysvětlení třídní reprodukce, tedy jako mobilitní nástroj tzv. dominantní třídy (a jejích frakcí). V jeho teorii je nejdůležitější konverze kulturní kapitál na ekonomický kapitál a sociální kapitál je spíše možným doplňkem této konverze. Pokud se hovoří o sociálním kapitálu jako o soukromém statku, je adekvátnější odkazovat na práce Granovettera (1973) a v současné době Nan Lin, který definuje sociální kapitál jako „zdroje zakořeněné v sociální struktuře, které jsou dostupné a/nebo mobilizovatelné při účelovém jednání“ (Lin 2001: 29).

přemostujícím (*bridging*), svazujícím (*bonding*) a propojovacím (*linking*) sociálním kapitálem. Byly již také vypracovány metodologie empirické analýzy sociálního kapitálu. Putnam (2001) vypracoval tzv. index sociálního kapitálu založený na následujících indikátorech:

- rozsahu zapojení do života společenství a organizačního života (např. počet občanských a sociálních organizací na 1000 obyvatel);
- veřejné angažovanosti (např. účasti ve volbách);
- dobrovolných aktivit různých společenství (např. průměrný počet účastí na dobrovolnické práci v posledním roce);
- neformálního sdružování (např. návštěvy přátel);
- uváděné úrovně vzájemné důvěry mezi jednotlivci.

Řada studií poměrně přesvědčivě doložila pozitivní korelaci sociálního kapitálu s fyzickým a duševním zdravím, nižší mírou kriminality, s výkonností vládních institucí či ekonomickým růstem. Přes velkou popularitu však bylo Putnamovo pojetí také silně kritizováno, a to zejména pro svou normativnost. Portes (1998) a další pak ukázali, že sociální kapitál může mít i negativní stránky.

5. KOMPLEMENTARITA KAPITÁLŮ

V mnoha směrech jsou různé typy kapitálů komplementární a podmiňují. Špičkový chirurg s vysokou úrovní lidského kapitálu nezmuže nic bez příslušného fyzického kapitálu – dobře vybavené nemocnice a také bez dobře fungujícího týmu (Piachaud 2000). Totéž platí na makroúrovni. Pro rozvoj společnosti je potřeba vyváženosti kapitálů. Například uplatnění nových technologií vyžaduje také vysoce kvalifikovanou pracovní sílu. Úroveň dovedností a znalostí populace musí vždy odpovídat potřebám dané ekonomiky. Pro kvalitu života je důležitý nejen celkový objem zdrojů, ale jejich jistá vyváženost a udržitelnost v jejich užití.

Velmi klíčovou otázkou je vzájemná převoditelnost jednotlivých typů kapitálů. V klasické ekonomické teorii (ale i např. v teorii Bourdieho) jsou kapitály v zásadě převoditelné na finanční kapitál. Na první pohled se však zdá, že přírodní zdroje, lidské znalosti či sociální soudržnost mezi lidmi jsou naprosto odlišné. Každý kapitál slouží k produkci jiných typů statků a uspokojení odlišných typů potřeb. V tomto ohledu jsou kapitály opravdu nesměnitelné – devastované životní prostředí nelze nahradit ani vysokou mírou dosaženého vzdělání, ani efektivní produkcí komodit. Na straně druhé, všechny typy kapitálů jsou, pokud jsou dobře spravovány, zdrojem ekonomických příjmů (a to včetně například přírodních rezervací či kulturních památek), které lze zpětně investovat do těchto kapitálů. V tomto ohledu se kapitály navzájem posilují.

Každá země je vybavena jinou základní strukturou kapitálů. Musí tedy vytvářet vždy specifické strategie využití těchto kapitálů. Obecně platí, že země nebohaté na přírodní zdroje, musí sázet na investice do fyzického, lidského a kulturního kapitálu, přičemž se ukazuje, že v nastupující znalostní ekonomice je to právě

vědění, které se stává klíčovým produktivním faktorem. Ačkoli jsme hovořili o nutnosti jisté harmonie mezi kapitály, je zároveň zřejmé, že určité typy kapitálů (respektive investice do nich) se stanou „odrazovým můstkem“, který umožní investice a rozvoj ostatních forem kapitálů. To, v jakém poměru má být investováno do lidského, sociálního, kulturního, fyzického a dalších forem kapitálů je ovšem vždy velmi složitou otázkou, která závisí jak na konkrétní situaci dané země, tak na preferencích a hodnotách jejích občanů.

6. ZÁVĚR

Současné kapitálové teorie jsou ve snaze po komplexnosti často poněkud mnohoznačné a špatně definované. Na straně druhé mají několik velkých kladů. Za prvé dávají do vzájemných vztahů problémy a oblasti, které spolu úzce souvisejí, ale které byly analyzovány různými vědními disciplínami v rámci různých vzájemně nekomunikujících paradigmat. Za druhé načrtávají souvislosti investic do různých typů zdrojů a vzájemnou podmíněnost těchto investic. Za třetí, a to je možná vůbec nejdůležitější, mají zřetelné veřejně politické implikace a umožňují, alespoň částečně, předvídat důsledky různých politických opatření. Do budoucna je potřeba věnovat mnohem větší pozornost operacionalizaci těchto pojmů tak, aby tyto pojmy byly nejen co nejpřesněji definovatelné, ale také, aby je šlo podrobit empirickému zkoumání. Jedině tehdy se mohou stát „kapitálové“ teorie přínosem v diskusích o možnostech rozvoje daného regionu či státu do budoucna.

LITERATURA

- BECKER, G. *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1964.
- BOURDIEU, P.; PASSERON, J.-C. *Reproduction in Education, Society and Culture*. London: SAGE, 1977.
- BOURDIEU, P. The Forms of Capital. In BALL, S. (ed.). *The RoutledgeFalmer Reader in Sociology of Education* (s. 15–29). London and New York: Routledge, 2004.
- CHARTRAND, Harry Hillman. The Competitiveness of Nations in a Global Knowledge-Based Economy. An Interdisciplinary Studies PhD Thesis at the University of Saskatchewan, 2004. Dostupný z WWW: <http://members.shaw.ca/competitivenessofnations/>
- COLEMAN, J. S. Social Capital in the Creation of Human-Capital. *American Journal of Sociology*, 1988, 94, s. 95–120.
- CULLEN, M.; WHITEFORD, H. *The Interrelations of Social Capital with Health and Mental Health*. Canberra: Mental Health and Special Programs Branch Commonwealth Department of Health and Aged Care, 2001.
- DIJKSTRA, A.; PESCHAR, J. L. Social Capital in Education: Theoretical Issues and Empirical Knowledge in Attainment Research. In TORRES, C. A.; ANTIKAINEN, A. (eds.), *The International Handbook on the Sociology of Education*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, 2003.
- FLORA, Jan ; FLORA, Cornelia Butler (nedat.) *Community Capitals: A Tool for Evaluating Strategic Interventions and Projects*. Dostupný z WWW: <http://www.ncrcrd.iastate.edu/projects/commcap/7-capitalshandout.pdf>
- GOODWIN, Neva R. Five Kinds of Capital: Useful Concepts for Sustainable Development. *GDAE Working Papers 03-07*, GDAE, Tufts University, 2003. Dostupný z WWW: http://ase.tufts.edu/gdae/publications/working_papers/03-07sustainabledevelopment.PDF
- GRANOVETTER, Mark “The Strength of Weak Ties.” *American Journal of Sociology*, 1973, 78: 1360-80.
- KOLÁŘ, P.; VESELÁ, M. *Ekonomie a ekonomika*. Praha: ASPI, (v tisku).
- KUPER, A.; KUPER, J. (eds.). *The Social Science Encyclopedia*. Oxford: Routledge, 1985.
- LIN, N. *Social Capital. A Theory of Social Structure and Action*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- MOLDAN, B. *Indikátory trvale udržitelného rozvoje*. Praha: Univerzita Karlova – Centrum pro otázky životního prostředí, 1996. Dostupný z WWW: <http://www.czp.cuni.cz/osoby/Moldan/moldan0.htm>
- OECD. *Measuring What People Know: Human Capital Accounting for the Knowledge Economy*. Paris: OECD, 1996.
-

- OECD. *Human Capital Investment: An International Comparison*. Paris: OECD, 1998.
- OECD. *The Well-Being of Nations: the Role of Human and Social Capital*. Paris: OECD, 2001.
- PIACHAUD, David. *Capital and the Determinants of Poverty and Social Exclusion*. CASE paper 60. London: London School of Economics, 2002.
- PORTES, A. Social capital: Its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, 1998, 24, s.1–24.
- POTŮČEK, M. (ed.). *Stav a předpoklady budoucího vývoje lidského potenciálu ve vztahu k poslání odvětví rozvoje člověka*. Brno: Ústav ekonomiky a řízení nevýrobní sféry, 1988.
- PSACHAROPOULOS, G.; WOODHALL, M. *Education for Development: An Analysis of Investment Choices*. Oxford, UK and New York: Oxford University Press, 1985.
- PSACHAROPOULOS, G. Returns to investment in education: A global update. *World Development*, 1994, 22, 1325–1343.
- PUTNAM, R. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press, 1993.
- PUTNAM, R. Social Capital. Measurement and Consequences. *ISUMA – Canadian Journal of Policy Research*, 2001, 2(1), 41–51.
- RILEY, J.G. Information, screening and human capital. *American Economic Review*, 1976, 66(2): 254–260.
- RYCHEN, D. S.; SALGANIK, L. H. (eds.). *Key Competencies for a Successful Life and Well-Functioning Society*. Cambridge, MA: Hogrefe & Huber Publishers, 2003.
- SAMUELSON, P.; NORDHAUS, W. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991.
- SCHULLER, Tom ; BYNNER, John ; FEINSTEIN, Leon. *Capitals and Capabilities*. London: Centre for Research on the Wider Benefits of Learning, 2004. Dostupné z WWW:
<http://www.learningbenefits.net/Publications/DiscussionPapers/CapsCaps.pdf>
- SCHULTZ, T. W. Investment in human capital. *American Economic Review*, 1961, 51(1–2), 1–17.
- SCHULTZ, T. W. Education and Population Quality. In PSACHAROPOULOS, G. (ed.). *Economics of Education. Research and Studies*. Oxford: Pergamon Press, 1987.
- STEHR, N. *Knowledge and Economic Conduct. The Social Foundations of the Modern Economy*. Toronto: Toronto University Press, 2002.
- ŠAFR, J. *Posudek na stat' VESELÝ, Arnošt – Teorie mnohačetných forem kapitálů pro Pražské sociálně vědní studie*. Nepublikovaný rukopis, 2006.
- ŠUBRT, J. *Postavy a problémy soudobé teoretické sociologie*. Praha: ISV, 2001.
- UPHOFF, N. *Understanding Social Capital: Learning from The Analysis and Experience of Participation*. Wageningen: Mansholt Graduate School, 2000.
- VALENČÍK, R. *Posudek na studii Teorie mnohačetných forem kapitálů*. Nepublikovaný

rukopis, 2006.

VALENČÍK, R. Použití pojmů k vyjasnění sporných otázek (na příkladu pojmu „Kapitál“) /Pokračování I./ *Marathon*, 2005, č. 6, ISSN 1211-8591.

VALENČÍK, R. Použití pojmů k vyjasnění sporných otázek (na příkladu pojmu „Kapitál“) /Pokračování II./ *Marathon*, 2006, č. 1, ISSN 1211-8591.

VLČEK, J.; BEDNAŘÍKOVÁ, M.; KOŠTĚKOVÁ, V.; SMUTNÁ, A.; VEČEŘ, J. *Ekonomie a ekonomika*. Praha: ASPI, 2005.

WOODHALL, M. Human Capital Concepts. In PSACHAROPOULOS, G. (ed.). *Economics of Education. Research and Studies*. Oxford: Pergamon Press, 1987.

WOODHALL, M. Human Capital: Educational Aspects. In SMELSER, N. J.; BALTES, P. B. (eds.). *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Science*. Oxford: Elsevier, 2001, s. 6951–6955.

World Bank. *The Quality of Growth*. Oxford: Oxford University Press, 2000.

World Bank. *Expanding the Measure of Wealth: Indicators of Environmentally Sustainable Development by the World Bank*. Environmentally Sustainable Development Studies and Monograph Series No. 17. The World Bank, Washington DC, United States, 1997.

World Bank. *Where Is The Wealth Of Nations? Measuring Capital for the 21st Century*. Washington, D.C.: World Bank, 2006.

PRAŽSKÉ SOCIÁLNĚ VĚDNÍ STUDIE / PRAGUE SOCIAL SCIENCE STUDIES

Veřejná politika a prognostika (CESES)

- 001 Růst zkreslení HDP v prostředí transformace: implikace pro měření růstu a rozvoje české ekonomiky (Vladimír Benáček)
 - 002 Kvalita českých vývozů a dovozů: kvantifikace pomocí vývoje jednotkových cen (Tereza Horáková)
 - 003 Reálná konvergence České republiky k EU v porovnání s ostatními novými členskými zeměmi (Ctirad Slavík)
 - 004 Veřejná politika, veřejné rozpočty a strategické vládnutí (František Ochrana)
 - 005 Public Sector Efficiency in the New EU Member States (Martin Gregor)
 - 006 Dismantling Banking Socialism in the Czech Republic (Eva Kreuzbergová)
 - 007 Shrnutí poznatku CESES o strategickém vládnutí v ČR (Antonín Rašek)
 - 008 Analýza a vymezení problému ve veřejné politice (Arnošt Veselý)
 - 009 Konceptuální základy strategického vládnutí (Martin Potůček)
 - 010 Strategic Governance: Conceptual Foundations (Martin Potůček)
 - 011 Etické aspekty analýzy a tvorby veřejné politiky (Hana Paterová)
 - 012 Bezpečnostní prognózy a realita (Antonín Rašek a kol.)
 - 013 Postavení Ruska a jeho vývoj do roku 2020 s výhledem do roku 2050 (Miloš Balabán)
-

TEORIE MNOHAČETNÝCH FOREM KAPITÁLŮ

Arnošt Veselý

Edice PSSS
Veřejná politika a prognostika PPF – 014

Redakční rada

Vladimír Benáček
Petr Just
Miloš Balabán

Korektor

Blanka Pscheidtová

Vydavatel

FSV UK, Smetanovo nábřeží 6, Praha 1

Kontakt

veda@fsv.cuni.cz
